

NAAR DE STERREN

Eerder verschenen van Stephen Walker:

King of Cannes: Madness, Mayhem and the Movies

Shockwave: Countdown to Hiroshima

Stephen Walker

Naar de sterren

De eerste mens die de Aarde verliet en een reis door
de ruimte maakte

Vertaald uit het Engels door Annemie de Vries en
Marjolein Hazelzet

HOLLANDS DIEP

AMSTERDAM

2021

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van Peters, Fraser and Dunlop te Londen

Oorspronkelijke titel: *Beyond: The Astonishing Story of the First Human to Leave Our Planet and Journey into Space*

Oorspronkelijk uitgegeven door: William Collins, 2021

© Stephen Walker, 2021

© Vertaling uit het Engels: Annemie de Vries en Marjolein Hazelzet, 2021

© Nederlandse uitgave: Hollands Diep, Amsterdam 2021

© Omslagfoto: SPUTNIK/Alamy Stock Photo

Omslagontwerp: Milan Bozic

Omslagontwerp Nederlandse uitgave: Studio Jan de Boer, Utrecht

Typografie: Crius Group, Hulshout

Foto auteur: © Sally George

ISBN 978 90 488 5375 5

ISBN 978 90 488 5376 2 (e-book)

NUR 686

www.hollandsdiep.nl

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

Hollands Diep is een imprint van Overamstel Uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Voor mijn dochter Kitty,
mijn oogappel*

Inhoud

	Opmerkingen van de auteur	9
	Proloog <i>Een kwartier voor lancering</i>	11
	Eerste bedrijf <i>Vier maanden eerder</i>	17
1.	<i>De honden van Pallo</i>	19
2.	<i>Wie heeft hier een Rus binnengelaten?</i>	30
3.	<i>Het huis in het bos</i>	41
4.	<i>Inauguratie</i>	57
5.	<i>Schaamte en gevaar</i>	65
6.	<i>Het Amerikaanse team</i>	79
7.	<i>Het Sovjet-team</i>	94
8.	<i>De Koning</i>	109
9.	<i>Subject 65</i>	129
10.	<i>Een helse rit</i>	146
	Tweede bedrijf <i>Beslissing</i>	161
11.	<i>De risicobeoordeling</i>	163
12.	<i>Op de hielen</i>	174
13.	<i>Ivan Ivanovitsj</i>	187
14.	<i>De grootste raketbasis ter wereld</i>	197
15.	<i>De prijs van de vooruitgang</i>	210
16.	<i>Boosters en dummy's</i>	220
17.	<i>De Militair-Industriële Commissie</i>	233

	Derde bedrijf	<i>Het aftellen begint</i>	243
18.	<i>Gevaarlijk spel</i>		245
19.	<i>Voor het geval dat</i>		256
20.	<i>De eierwekker</i>		264
21.	<i>Chimp-barbecue</i>		269
22.	<i>Uitverkoren</i>		275
23.	<i>De eerste bal</i>		288
24.	<i>Naar buiten</i>		296
25.	<i>Nacht</i>		305
	Vierde bedrijf	<i>Lancering</i>	311
26.	<i>Moederliefde</i>		313
27.	<i>Sleutel voor start</i>		323
28.	<i>De eerste zeventien minuten</i>		343
29.	<i>De volgende tweeëndertig minuten</i>		354
30.	<i>Hier Moskou</i>		363
31.	<i>Een prachtige stralenkrans</i>		373
32.	<i>Klaboem!</i>		385
33.	<i>Gagarins akker</i>		393
34.	<i>Triomfen nederlaag</i>		406
35.	<i>De bol op de heuvel</i>		415
36.	<i>Feest!</i>		426
	Epiloog	<i>Eindspel</i>	443
	Noten		472
	Dankwoord		519
	Illustraties		524
	Bibliografie, filmografie en oorspronkelijke interviews		526
	Register		548

Opmerkingen van de auteur

De wedloop tussen de supermachten om de eerste mens in de ruimte te brengen was een spannende tragedie, compleet met zenuwslappende wendingen en gedenkwaardige personages aan beide kanten van het IJzeren Gordijn. Soms is het dan ook net alsof je fictie aan het lezen bent. Maar het is geen fictie, het is waargebeurd. Voor een zo nauwkeurig mogelijk verslag heb ik tijdens het schrijven zo goed mogelijk geprobeerd bewijs te verifiëren en te schiften uit een grote hoeveelheid geschreven, visuele en mondelinge bronnen die in de eindnoten worden vermeld. Zelfs de dialogen komen integraal van een bron. Voor de onvermijdelijke fouten neem ik de volle verantwoordelijkheid op me. Ik hoop alleen dat de lezers die dezelfde weg bewandelen als ik ook zullen merken dat soms niets fantastischer is dan de werkelijkheid – zeker niet dit verhaal over de eerste sprong van de mensheid in de ruimte.

Nu en dan gebruik ik het woord ‘Russisch’ als ik eigenlijk Sovjet bedoel, iets wat in het Westen destijds gebruikelijk was. Ik heb dat gedaan om een bepaald gevoel of bepaalde stemming te helpen oproepen. Het gebruik van het Russische patroniem heb ik grotendeels vermeden, behalve voor meer nadruk (bijvoorbeeld Joeri *Aleksejevitsj* Gagarin). Aangezien een groot deel van dit verhaal zich in Rusland afspeelt, leek het me voor de lezer prettiger om hier spaarzaam gebruik van te maken.

Proloog

Een kwartier voor lancering

12 april 1961 – 08:52 uur

De mensheid blijft niet eeuwig op Aarde,
maar in zijn zoektocht naar licht en ruimte
zal hij zich eerst voorzichtig buiten de dampkring wagen
en dan het hele zonnestelsel veroveren.¹

Konstantin Tsiolkovski, Russische wetenschapper en visionair, 1911

Als je over de ruimte heerst, heers je over de wereld.²

Senator Lyndon B. Johnson, 1958

12 april 1961

Wetenschappelijke testbasis nr. 5 (NIIP-5)

Kosmodroom Tjoeratam, Sovjet-republiek Kazachstan

Op de Kazachse steppe wordt het snel licht, maar er wonen zo weinig mensen dat niemand dat ooit ziet. Vanwege de hete zomers en de lange, ijskoude winters is dit een van de dunst bevolkte streken op Aarde, een land van leegte en stilte. De wilde paarden, kamelen, giftige spinnen en dodelijke schorpioenen hebben er het rijk alleen.

Nou ja, bijna alleen.

De spoorlijn van Moskou naar Tasjkent deelt deze halfwoestijn van alsem en tuimelkruid over een afstand van bijna 3000 kilometer in tweeën. Twee dagen na vertrek uit de Sovjet-hoofdstad stopt de trein even in een plaats die Tjoeratam heet. Volgens de overlevering is hier in de zeventiende eeuw in de modderkleurige rivier de Syr Darja het lichaam gevonden van een van Djenghis Khans in de strijd omgekomen afstammelingen. Vóór 1955 woonden hier alleen de stationschef en zijn gezin, en een paar Kazachse nomaden die over de steppe met de seizoenen meetrokken en voor wie dit een heilige plek was. Maar in 1961, slechts zes jaar later, is alles veranderd. Een gebied ongeveer vier keer zo groot als Greater London is door het Russische ministerie van Defensie gevorderd voor het gewaagste, duurste – en geheimste – project van de USSR. Leninski, een nieuwe nederzetting, is uit het niets uit de

grond gestampt en biedt onderdak aan technici, soldaten, bouwvakkers en hun gezinnen. Nieuwe flatgebouwen, overheidskantoren, scholen en barakken bepalen het straatbeeld. 30 kilometer naar het noorden zijn er nieuwe assemblage- en testcomplexen, een snelgroeiend weg- en spoorwegstelsel, hoogspanningsmasten, volgstations, controlebunkers en bovendien vier enorme lanceerplatforms. De nomaden zijn lang geleden al verbannen. Daar in die uithoek, zo ver mogelijk van spiedende blikken vandaan, lanceren de Russen raketten.

Een van die raketten staat nu te schitteren en te sissen terwijl de zon voorzichtig boven de horizon verschijnt. De raket met codenaam R-7 is de grootste ter wereld en een van de geheimste wapens van de Sovjet-Unie. Een spionagevliegtuig van de CIA dat in mei probeerde om het lanceerplatform te fotograferen, werd uit de lucht geschoten. De piloot, Francis Gary Powers, overleefde het en moest terechtstaan voor spionage. Hij werd veroordeeld tot tien jaar celstraf in een Sovjet-gevangenis. De R-7, die meer dan 38 meter boven de steppe uittorent,³ is bijna drie keer zo krachtig als de grootste raket van Amerika en kan een waterstofbom met de vernietigende kracht van tweehonderd Hiroshimabommen⁴ vervoeren over een afstand van een kwart van de Aarde – helemaal van hier tot New York.

Maar vandaag gaat deze bijzondere R-7 niet naar New York. En hij is ook niet uitgerust met een kernbom. Hij is aangepast voor een ander doel. Om 09:07 uur Moskou-tijd worden de vijf enorme eerstetraps- en core-stage-motoren tot ontbranding gebracht en, als er niets misgaat, wordt de raket de ruimte in geschoten. De raket is niet uitgerust met een kernbom, maar met een bolvormige capsule waarin een man zit – of liever gezegd ligt. De man is klein, niet groter dan 1,68 meter, en ook licht, want deze capsule weegt ongeveer net zoveel als de kernbom van 5 megaton die hij vervangt. De man heeft meer dan een jaar getraind voor deze missie. En hij moet dapper zijn. Er is nog nooit een mens in de ruimte geweest. Niemand weet precies wat er zal gebeuren als hij daarboven aankomt – als hij überhaupt daarboven aankomt. Knappen zijn oogbollen? Houdt zijn bloed op met stromen? Overleeft hij de

verpletterende G-krachten van de lancering? Verdraagt het hitteschild van zijn metalen capsule bij terugkeer in de dampkring de temperatuur van 1500 graden Celsius? Ontploft zijn raket, net zoals een paar van zijn voorgangers tijdens eerdere testvluchten? En als hij inderdaad daarboven aankomt, op een ongekende manier afgesneden van het leven en het bestaan, wordt hij dan gek?

Als Joeri Aleksejevitsj Gagarin – net zeventwintig geworden, getrouwd en vader van een dochtertje van twee en van een baby van een maand, oud-student gieterijtechniek, oud-gevechtspiloot en trouw communist – in zijn oranje ruimtepak in de brandende zon naar de lift loopt die hem boven in de raket zal brengen, weet alleen een heel selecte groep mensen wat hij gaat doen. Zelfs zijn vrouw in hun huis vlak bij Moskou weet niet dat haar man is uitgekozen voor deze taak, en al helemaal niet dat het vandaag gaat gebeuren.

Ook de rest van de wereld weet van niets.

Ondanks geruchten in de Sovjet-media is dit programma een staatsgeheim. De training van Gagarin en negentien andere kosmonauten is geheim. De man verantwoordelijk voor het ruimteprogramma is geheim en wordt op reis beschermd door een lijfwacht van de KGB, voor het geval de CIA hem wil ontvoeren of vermoorden; de Amerikaanse instantie heeft jarenlang geprobeerd om achter zijn naam te komen. De verschillende cameraploegen die de voorbereidingen voor de lancering filmen hebben zwingplicht: als iemand uit de school klapt, heeft dat in deze toezichtstaat draconische gevolgen. Voor de Sovjet-Unie staat er in die Koude Oorlog te veel op het spel om de kaarten op tafel te leggen. Twee jaar lang hebben de Amerikanen openlijk voorbereidingen getroffen om zelf een mens de ruimte in te brengen. Volgens het laatste gerucht gaan ze dat binnen drie weken proberen. Zonder er ruchtbaarheid aan te geven, besluiten de Russen in die periode te lanceren.

In Amerika is het nog steeds 11 april 's avonds. Miljoenen mensen zien hun jeugdige nieuwe president John F. Kennedy en zijn mooie vrouw Jackie op tv vertellen hoe het is om hun jonge kinderen, Caroline en John, op te voeden in het Witte Huis. In de West Village in

New York staat de onbekende negentienjarige Bob Dylan in Gerde's Folk City Club op het punt zijn professionele debuut te maken in het voorprogramma van John Lee Hooker. Het belangrijkste nieuws van die avond is de eerste dag van het proces in Jeruzalem tegen Adolf Eichmann, de oud-SS-officier die wordt aangeklaagd voor misdaden tegen de menselijkheid vanwege zijn aandeel in de moord op zes miljoen Joden.

Intussen zit Gagarin duizenden kilometers verderop vastgegespt in zijn stoel. De laatste grendel wordt vastgemaakt en het luik gesloten. Hij zit in zijn eentje in zijn kleine capsule en fluit een liefdesliedje. De vluchtleaders en technici in hun ondergrondse bunker op minder dan 100 meter van zijn raket kunnen hem horen via hun koptelefoon. De komende minuten wordt hij óf de eerste mens in de geschiedenis die loskomt van de Aarde en vanuit de ruimte op de planeet in al haar pracht neerkijkt, óf sterft hij een gruwelijke dood. Als het is gelukt tegen de tijd dat de zon ondergaat, wordt hij de beroemdste man ter wereld, een overwinnaar in de bittere ideologische strijd tegen de Verenigde Staten en hun bondgenoten. Als het mislukt, weet bijna niemand dat hij heeft bestaan.

Eerste bedrijf

Vier maanden eerder

december 1960–januari 1961

Eens komt de dag dat we naar de sterren reizen
Wie belet ons om zulke dromen te dromen
Als Lenin de eerste was die ons leerde dromen?¹

*Nikolaj Krivantsjikov, Russische dichter, een paar uur na de lancering
van de Spoetnik, de eerste satelliet ter wereld, oktober 1957*

Ik verdom het om te gaan slapen als de Rode maan schijnt.² (...)
Binnenkort gooien ze vanuit de ruimte bommen op ons, net zoals
kinderen vanaf een viaduct over de snelweg stenen gooien op auto's.

*Senator Lyndon B. Johnson, ook net na de lancering van de Spoetnik
door de Russen*

Een
De honden van Pallo

24 december 1960
60 kilometer ten westen van Toera
Siberië, USSR

In welke richting je ook keek, je zag alleen de taiga, het dichte en donkere Siberische naaldbomenwoud dat zich tot ver voorbij de horizon uitstrekte. De helikopter vloog laag. Het doffe gedreun van de rotorbladen was het enige geluid dat de stilte van dit ongerepte landschap doorbrak. Er was geen mens te zien en er lag een dik pak sneeuw. Die sneeuw was overal. Hij verblindde je en bedekte de toppen van de bomen, waardoor Arvid Vladimirovitsj Pallo nog moeilijker kon vinden wat hij zocht.¹ Het hielp ook niet dat in deze tijd van het jaar, en in dit deel van Siberië, de dag amper vier uur duurt. Ze waren al een halfuur aan het vliegen en over twee uur zou het woud onder hen opnieuw verdwijnen in een lange subarctische nacht. Dan waren Pallo en zijn ploeg misschien te laat.

Ergens in de sneeuw, op een van de meest afgelegen plekken op Aarde, lag een lege aluminium capsule, met een diameter van iets meer dan 2 meter en met een gewicht van 2,5 ton. Pallo hoopte dat daar ergens in de buurt een verzegelde metalen kist lag met twee honden erin. Hij hoopte ook dat de honden nog leefden, want ze waren per ongeluk in deze uithoek van de wereld beland, onder zeer

traumatische omstandigheden. Bovendien hadden ze de extreme Siberische kou van de afgelopen twee dagen moeten doorstaan, met temperaturen die waren gezakt tot onder de -40 graden Celsius.

Pallo's avonturen waren twee dagen eerder begonnen, op 22 december, toen een R-7-raket vanaf de geheime lanceerbasis in Kazachstan de capsule met daarin de twee honden de ruimte in had geschoten. Deze missie was zo geheim dat zelfs nu nog geen zekerheid bestaat over hun namen. Ze heetten Kometa en Sjoetka of Zjoelka en Zjemtsoezjina, afhankelijk van de bron. Pallo noemde ze altijd Zjoelka en Alfa, en omdat Pallo onze gids is, doen wij dat ook. De twee zwerfhonden, allebei teefjes, waren in Moskou van straat geplukt. Het was de bedoeling om de twee dieren in een baan om de Aarde te brengen en ervoor te zorgen dat ze weer veilig terugkwamen. De capsule had een naam – hij stond bekend als de *korabl-spoetnik*, een 'schip-satelliet' of ruimteschip, maar de ontwerpers noemden hem de Vostok 1, een naam die 'Oosten' betekent en geheim was. De Vostok 1 was een prototype, in feite de eerste versie van het type ruimteschip waarvan men hoopte dat het op een dag – en al heel snel – een Russische kameraad de ruimte in zou brengen, voordat de Amerikanen hun te vlug af waren. Zjoelka en Alfa zouden helpen om de weg te effenen.

De precedenten waren echter niet hoopgevend. Er waren vanaf mei al vijf Vostoks gelanceerd toen Pallo op 24 december in zijn helikopter vertrok om de twee honden te zoeken in de ijskoude Siberische wildernis. Vier keer was het misgegaan. Tijdens de tweede vlucht met de Vostok waren twee honden omgekomen toen hun raket 28,5 seconden na lancering ontplofte. Tijdens de vierde vlucht werden bij terugkeer twee andere honden gedood. Alleen in augustus waren weer twee andere honden, Belka en Strelka, er samen met veertig muizen, twee ratten, fruitvliegjes en een konijn zowaar in geslaagd om achttien keer een baan om de Aarde te maken en levend terug te komen. Deze vlucht, de derde Vostok die werd gelanceerd, was een sensationele prestatie. Het was de eerste keer dat levende

organismen in een baan om de Aarde terecht waren gekomen en veilig teruggekeerd. De Amerikanen hadden niets bereikt wat daaraan kon tippen en dat werd natuurlijk breed uitgemeten in de Sovjet-media. Die jubelende pers moest verhullen dat de dieren boften dat ze nog leefden. Tijdens hun vierde baan om de Aarde was via een televisiecamera te zien dat de angstige Belka aan het braken was en wanhopig aan haar tuigje trok. Vlak voor de terugkeer weigerde het hoofdbesturingssysteem van het ruimteschip dienst en er moest een back-upstelsel worden gebruikt. Zonder dat stelsel zouden Belka en Strelka zijn gestrand in de ruimte en een langzame dood zijn gestorven.

Terwijl een deel van de wereld zich opmaakte voor de eerste Kerstmis van het decennium, was het misgegaan tijdens de vijfde vlucht van de Vostok met daarin Zjoelka en Alfa.

Te vroeg, precies vierhonderdvijftig seconden na de lanceering, werd de derde trap van de R-7-raket uitgeschakeld. Daardoor kwam de Vostok niet in een baan om de Aarde terecht, maar werd hij automatisch door de raket afgeworpen en schoot daarna in een ballistische boog over verschillende tijdzones van de Sovjet-Unie. En toen de Vostok met de twee honden vastgegespt in hun kleine container met een paar duizend kilometer per uur de dampkring in dook, ging er nog veel meer mis. Om te beginnen ging de bom aan boord niet af.

Deze bom was onderdeel van elke Vostok-vlucht met honden aan boord en een blijk van de diepgewortelde paranoia van een regime dat zijn technologische geheimen niet wilde prijsgeven, zeker niet aan de Amerikanen. De bom werd aangeduid met de codeletters A.P.O. of *Avarini Podriv Obekta*. Dat betekent 'vernietiging object in noodsituatie' en dat was ook precies zijn functie, namelijk het 'object' oftewel de Vostok vernietigen als die uit de koers raakte en landde in een ander, mogelijk kapitalistisch land. Dat werd door de Sovjet-leiders als noodsituatie beschouwd, zelfs al dachten de honden in het ruimteschip daar misschien anders over. Nog maar

drie weken eerder, tijdens de vierde Vostok-missie, was dit ook echt gebeurd. Door een probleem met de remraket dreigde de capsule buiten de grenzen van de USSR te landen. In dit geval had een sensor op de bom opgemerkt dat de capsule op de verkeerde plek naar de Aarde terugkeerde. De twee honden die erin zaten, Ptsjolka en Moesjka – Bijtje en Vliegje – werden opgeblazen, samen met hun hele ruimteschip. Het officiële Russische persbureau TASS kondigde summier aan dat het ruimtevaartuig was verbrand als gevolg van een ‘niet-berekende baan’ bij terugkeer.² Niemand zei iets over bommen.

Toen Zjoelka en Alfa na de storing in de derde trap naar een onbekende plek op Aarde suisden, werkte het noodstelsel niet. Hoe dat kwam, is nog steeds niet helemaal duidelijk. Er was wel een reserveontsteking van zestig uur, al blijven ook de details hierover vaag.³ Waarschijnlijk zou het aftellen tot de ontploffing beginnen als de capsule ongeschonden was geland – als hij überhaupt ongeschonden landde.

Toen de curve van de ballistische vlucht gedurende de laatste paar minuten steeds steiler richting de grond ging, dook de Vostok richting de rivier de Podkamennaja Toengoeska, in een van de ontoegankelijkste delen van Siberië. Ironisch genoeg was er in 1908 ook al iets uit de ruimte in dit gebied terechtgekomen. Toen sloeg een meteoriet in met de kracht van een atoombom en vaagde naar schatting tachtig miljoen bomen weg. Intussen stonden de honden in hun kleine, afgesloten container doodsangsten uit toen hun kleine capsule schokkend en trillend door de steeds dikker wordende dampkring naar beneden schoot. Maar hun nachtmerrie was nog maar net begonnen.

Op een hoogte van 7 kilometer zou het luik van de Vostok eraf worden geblazen. Tweeënhalve seconde later zouden de honden ieder in hun eigen container eruit worden geschoten en afzonderlijk landen met een parachute. Dankzij een vergelijkbaar systeem zou op een dag een kosmonaut veilig terugkomen op Aarde; alleen werkte op dit ogenblik het systeem niet. Het luik en de honden schoten

tegelijkertijd los, waardoor de container van de honden tegen de opening knalde. Die deukte in, zodat de honden er niet uit konden. Ze zaten nu vast in de vallende capsule. Die had weliswaar remparachutes om de klap op de grond te verzachten, maar was niet ontworpen met het idee dat er honden in zouden zitten als het zover was. Zjoelka en Alfa stond op z'n minst een keiharde landing te wachten, ergens in het winterse Siberië. Met een bom aan boord.

Op de lanceerbasis in Kazachstan en in een geheim computercentrum buiten Moskou snapte eerst niemand wat er was gebeurd. Een paar uur lang kwamen er geen signalen van de Vostok. Uit de radiodata van de derde trap van de raket bleek dat de motor was uitgevallen, maar over de capsule of de twee passagiers was niets bekend. Later die avond pikten langeafstandsradarstations in Moskou, Krasnodar en Tasjkent de zwakke bakensignalen van de capsule ergens ver in Siberië op, wat erop wees dat die op de een of andere manier was geland, al was het niet bekend in welke toestand. Dat gold ook voor de exacte coördinaten van de landingsplek. Onmiddellijk werden zes zoekvliegtuigen eropuit gestuurd om te proberen de capsule te vinden en de honden terug te halen, als ze überhaupt nog leefden – een bijzonder lastige operatie vanwege het afgelegen gebied en de extreme weersomstandigheden. Maar dit was niet zomaar een reddingsactie. Voordat een mens in de ruimte kon vliegen, was het van groot belang om dit soort ongelukken te analyseren en de problemen op te lossen. En dat betekende dat ze de Vostok moesten vinden voordat hij zichzelf opblies.

Arvid Pallo en zijn reddingsteam hadden gewacht op de luchtmachtbasis in Toera, een afgelegen gehucht 60 kilometer ten oosten van het veronderstelde landingsgebied, toen het nieuws kwam dat een van de vliegtuigen de capsule had gevonden. Pallo vorderde een helikopter en ging naar de plek. Hij was samen met een KGB-agent en met Anatoli Komarov, hoofdtechnicus bij het instituut in Leningrad dat de bom had ontwikkeld. De aanwezigheid van de KGB was geen verrassing. Er waren geheimen die goed bewaard moesten

blijven – niet alleen de bom zelf, maar de hele missie.

De klus was Pallo op het lijf geschreven. Hij was achtenveertig, lang en slank, en vóór de oorlog in een explosievenfabriek opgeleid tot technicus – kennis die hij goed kon gebruiken voor wat hem zo te wachten stond – voordat hij aan het eerste in de USSR ontworpen raketvliegtuig ging werken. Het was een geavanceerd ontwerp met een motor die baanbrekend was, maar ook zeer onbetrouwbaar. Aan Pallo's gezicht was te zien hoe onbetrouwbaar precies, want in 1942 was de raketmotor van het toestel ontploft terwijl hij nog aan de grond stond. Pallo was toegesneld om de piloot te redden die vastzat in de cockpit en verbrandde daarbij zijn gezicht door het salpeterzuur in de raketbrandstof. Hij had er een blijvend litteken aan overgehouden, maar de piloot had het overleefd.

Toen Pallo's helikopter de plek van de capsule naderde, werd het steeds duidelijker dat het onmogelijk zou zijn om in de buurt te landen. De bomen stonden te dicht op elkaar. Het zoekvliegtuig dat de Vostok-capsule had gevonden, cirkelde nog boven hen en hield hem in het oog. Pallo gaf de helikopterpiloot opdracht om te landen op een open plek ongeveer 800 meter verderop. Hij sprong samen met Komarov uit het toestel en zakte tot aan zijn middel weg in de sneeuw. Het is niet bekend of de KGB-kapitein er ook bij was.

De twee – mogelijk drie – mannen gingen met hun gereedschap en een radio het bos in. Na minder dan 60 meter waren ze al verdwaald. De sneeuw had alles bedekt waarmee ze zich konden oriënteren. De ijzige kou benam hun de adem. De piloot van het zoekvliegtuig boven hen liet via de radio weten dat het snel donker zou zijn en dat hij terugging naar de basis. Pallo onderbrak hem. Hij gaf het vliegtuig bevel om hen de weg te wijzen door in een rechte lijn naar de Vostok te vliegen.

Ze ploeterden verder door de sneeuw en toen vonden ze hem. De ingedeukte capsule lag op een kleine open plek in het bos. Twee parachutes hingen slap in een boom. Een dikke bundel verbrande bedrading bungelde uit het open luik in de zijkant. De buitenkant

was tijdens de terugkeer op Aarde aangetast door de intense hitte. Pallo had verwacht dat hij de hondencontainer en de parachute ergens in de buurt zou vinden. Maar elk spoor ontbrak. Toen keek hij door het luik van de Vostok naar binnen en ontdekte de container, wat betekende dat de honden daar nog waren. Op dat moment waren er ruim vijftig van de zestig uur van de tijdsontsteking van de bom verstreken. Als ze de bom niet onmiddellijk onschadelijk maakten, voordat het te donker werd, dan werden Zjoelka en Alfa opgeblazen. Vooropgesteld dat ze nog leefden.

Op dat moment krijgt het verhaal volgens Pallo's eigen memoires een surrealistische wending. Hij besloot zelf de bom te ontmantelen, een bizarre beslissing gezien zijn eigen verleden met explosieven. Hij zei tegen Komarov dat hij achter een boom moest gaan staan terwijl hij aan de slag ging. Komarov weigerde, omdat het zijn bom was en niet die van Pallo. Ze stonden midden in de Siberische wildernis in de sneeuw naast de verkoelde capsule te bekvechten. Uiteindelijk besloten ze te loten met lucifers. Komarov won. Pallo stond achter de boom. We kunnen alleen maar vermoeden dat de KGB-officier zich bij hem voegde – als die er nog bij was.

Komarov ging naar de capsule en begon aan een paar kabels te prutsen, terwijl Pallo van achter de boom toekeek. Het was al bijna avond toen de klus geklaard was. Nu de kust veilig was, wierp Pallo opnieuw een blik in de capsule. Hij keek of hij de honden door de raampjes van hun container kon zien, maar het glas was te erg bevroren. Hij klopte een paar keer op de wanden. Er kwam geen reactie. Toen meldde de helikopterpiloot via de radio dat ze moesten vertrekken, voordat het te donker werd. Ze moesten de capsule achterlaten en de volgende ochtend terugkomen, er zat niets anders op. Dat betekende weer een ijskoude Siberische nacht – de derde – voor Zjoelka en Alfa, maar waarschijnlijk waren ze toch al dood.

De volgende ochtend vloog Pallo met een paar leden van zijn reddingsteam terug. Hij had ook dierenarts Armen Gjoerdzjan meegenomen. De helikopter landde opnieuw op de open plek en het

team ging door de sneeuw terug naar het ruimteschip. Meteen toen ze aankwamen, stak Pallo zijn hand naar binnen. Deze keer tilde hij de vergrendelde container eruit. Toen hij dat deed, hoorde hij een zwak geblaf. De mannen haastten zich om de grendels los te maken en haalden de deksel eraf. De twee honden, nog steeds vastgegespt aan hun zitje, half doodgevroren en bang na hun dagenlange beproeving, leefden wonderlijk genoeg allebei nog.

Gjoerdzjan wikkelde ze voorzichtig in zijn dikke jas van schapenvacht en droeg ze naar de wachtende helikopter. Binnen een halfuur waren ze op het vliegveld in Toera; de volgende dag waren ze terug in Moskou, weer thuis in hun kennel op het Instituut voor Luchtvaart- en Ruimtegeneeskunde, waar ze waren getraind. Ze waren veilig – hoewel nog tientallen jaren tegen de pers met geen woord zou worden gerept over hun beproeving of zelfs maar het bestaan van hun missie. Intussen zat Pallo's werk er nog maar voor de helft op. In de wedloop om eerder dan de Amerikanen iemand de ruimte in te schieten, was het niet genoeg om alleen de honden terug te brengen naar Moskou. Hij moest ook de capsule nog terugbrengen.

Voor de heldhaftige tocht van meer dan 3000 kilometer in de bitterkoude Russische winter had Pallo bijna drie weken nodig. Op 11 januari, twintig dagen nadat hij voor het eerst de halve Sovjet-Unie over was gevlogen, was de Vostok terug in OKB-1, de compound in Kaliningrad vlak bij Moskou, waar Sovjet-raketten werden ontworpen en de Vostoks werden gebouwd.

Dat was geen moment te vroeg. Pas zes dagen daarvoor, op 5 januari, had Konstantin Boesjoejev, plaatsvervangend hoofdontwerper bij OKB-1, de laatste planning gemaakt voor de eerste Russische bemande ruimtevlucht.

Er was inmiddels al veel te veel misgegaan met de honden in de Vostoks. Maar dat was niet het enige wat was misgegaan. Krap drie maanden daarvoor, op 24 oktober, was er op de raketbasis in Kazachstan een ramp gebeurd toen een volgetankte R-16-raket ont-

plofte op het lanceerplatform, terwijl hij werd klaargemaakt voor een testvlucht. De explosie had 's nachts plaatsgevonden. Minstens vierenzeventig mensen waren omgekomen in de vuurzee die het gevolg was.⁴ Sommigen waren vanaf de lanceertoren hun dood tegemoet gesprongen, sommigen waren verkoold, sommigen gestikt in de dikke wolken giftige rook. Ook een paar zeer hooggeplaatste militairen hadden de dood gevonden, onder wie maarschalk Mitrofan Nedelin, de commandant van de strategische raketstrijdmacht van de USSR. Hij had zijn manschappen vanuit zijn dekstoel de hele nacht opgejaagd om ervoor te zorgen dat de krappe deadline voor de lancering gehaald werd. Er was zo weinig van hem over dat ze hem alleen herkenden aan zijn Gouden Ster-medaille die hij had gekregen als 'Held van de Sovjet-Unie', en aan de half gesmolten sleutel van zijn kantoorkluis.

Tot op de dag van vandaag is dit het ergste ongeluk in de internationale geschiedenis van de rakettechniek. Het werd ook geheimgehouden. De Russische media meldden dat Nedelin was omgekomen bij een vliegtuigongeluk. Maar al was de ontplofte raket niet dezelfde als de R-7 die werd gebruikt om de Vostoks te lanceren, de ramp had toch zijn weerslag op het bemande ruimtevaartprogramma van de Sovjet-Unie. Verschillende grote ontwerporganisaties hadden bijgedragen aan beide programma's. Nedelin zelf had belangrijke vergaderingen over de Vostok voorgezeten. Het gevolg was nog meer vertraging, wat te zien was aan de nieuwe planning van Boesjoejev.

In februari zouden nog twee testlanceringen plaatsvinden, elk met één hond aan boord. Voor het eerst zouden ze daarbij een verbeterde versie van de Vostok gebruiken – bekend als de Vostok 3, de versie die op een dag een mens aan boord zou hebben. De honden deelden de cabine met een levensgrote dummy, gekleed in het ruimtepak dat ook de menselijke kosmonaut zou dragen. Deze twee februarivluchten waren vergelijkbaar met de toekomstige bemande vlucht: een enkele baan om de Aarde en daarna landen op een plek in de USSR. Gezien de eerdere reeks mislukkingen met de Vostoks

werd meer dan één baan als een te groot risico beschouwd. Maar als deze twee testvluchten slaagden, zou er een bemande vlucht volgen. Er werd een voorlopige – geheime – datum in maart geprikt.

Intussen was aan de andere kant van de wereld, in de Verenigde Staten, het bemande ruimteprogramma van NASA ook bijna zover om de eerste astronaut de ruimte in te sturen. Dit programma, dat Project Mercury heette, was eind 1958 opgezet en genoemd naar Mercurius, de Romeinse god met de vleugels aan zijn helm en sandalen. Een toepasselijke naam, maar minpuntje was wel dat Mercurius ook tot taak had de doden naar de onderwereld te begeleiden. De Amerikanen hadden eveneens te kampen gehad met ongelukken, explosies en vertragingen, al hielden zij die niet onder de pet, zoals de Sovjets. Nu hoopte NASA dat ze hun eigen testvlucht met een dier konden maken, alleen niet met een hond maar met een chimpansee. Er werd voorlopig een datum geprikt voor eind januari.

Rond de jaarwisseling waren er al zes getrainde chimpansees van New Mexico naar Cape Canaveral, de lanceerbasis in Florida, gevlogen. Eentje zou later worden uitgekozen om de ruimte in te gaan. Als dat goed ging, zou naar alle waarschijnlijkheid een mens volgen. NASA was in de persberichten altijd terughoudend geweest met het vastleggen van bepaalde deadlines, omdat het vaak niet lukte om die te halen. Maar het verhaal kwam met grote koppen in de Amerikaanse kranten, zodat elke KGB-agent of Russische raketingenieur kon lezen dat de eerste vlucht met een Amerikaanse astronaut al in maart was gepland.⁵

Bij dit grootste avontuur aller tijden stond nu alles op het spel. Nog geen zestig jaar geleden waren de gebroeders Wright in hun tweedekker van hout en canvas een paar meter van de grond gekomen. Nu zou een mens de eerste stap richting de sterren zetten. Hij zou zich losmaken van de planeet waaraan al het leven zich sinds het ontstaan had vastgeklampt. Hij zou de vijandigste en gevaarlijkste omgeving betreden waarin de mens zich ooit had gewaagd.

De risico's waren enorm. Het werd een sprong in een lange en beangstigende lijst van onbekende factoren. De grootmacht die in deze ijs- en ijskoude oorlog als eerste aankwam, zou een gigantische technologische, politieke en ideologische overwinning op de andere behalen.

In die eerste week van 1961, net toen een nieuwe, jeugdige, dynamische president op het punt stond het Witte Huis te betrekken, hoopten beide grootmachten in maart zover te zijn, en zeer waarschijnlijk op precies hetzelfde moment.

Twee

Wie heeft hier een Rus binnengelaten?

19 januari 1961

Washington DC

De avond voordat president John Fitzgerald Kennedy de ambtseed zou afleggen, raasde een hevige sneeuwstorm over de hoofdstad van het land. Binnen een paar uur was de stad bedekt door een laag sneeuw van 20 centimeter, met als gevolg chaos op de wegen en de langste files sinds mensenheugenis. Duizenden auto's waarin belangstellenden zaten die hoopten een glimp van hun nieuwe president en zijn vrouw Jackie op te vangen tijdens de inauguratie, werden gewoon achtergelaten op de plek waar ze panne hadden gekregen of waren ingesneeuwd, of als de bestuurders het zat waren geworden. Vroeg op de avond waren alleen al op Pennsylvania Avenue, de route van de parade de volgende dag, veertienhonderd voertuigen gestrand. National Airport was gesloten en de afdeling verkeer van de gemeente moest alle tweehonderd sneeuwschuivers inzetten om de omstandigheden het hoofd te bieden. Zelfs dat was niet genoeg. Toen de temperatuur nog meer daalde, werden een genie-eenheid en de padvinders opgeroepen om te helpen met het oplossen van de problemen vóór de volgende dag. Ze werkten de hele nacht in razend tempo door en gebruikten zelfs vlammenwerpers om de sneeuw te laten smelten. Volgens de *New York Daily News* was het

een 'nachtmerrie'.¹ Maar vanwege de inauguratie van de drieënveertigjarige president die voor de volgende middag om twaalf uur op het programma stond, moesten ze doorgaan.

Terwijl de lokale overheid de hele nacht door ploeterde, stortten de aanstaande president en Jackie zich op alle voorbereidingen voor de inauguratie. Daarvan zou iedereen doodmoe zijn geworden, wat veel medewerkers van Kennedy ongetwijfeld konden beamen, maar dit stel leek er plezier in te hebben en de sneeuw maakte het zo mogelijk nog leuker. Eerder die dag had 'Jack' Kennedy de vertrekkende president Dwight D. Eisenhower ontmoet op het Witte Huis, waar ze een uur lang onder vier ogen met elkaar hadden gesproken. Eisenhower had hem laten zien hoe hij een helikopter naar het gazon kon laten komen. Het contrast tussen de twee mannen had niet groter kunnen zijn: de oude oorlogsgeneraal, de grote veteraan van D-Day die aan het eind van het victoriaanse tijdperk was geboren, en naast hem de veel jongere, knappe, slanke man met zijn oogverblindende glimlach; het voor alle Amerikanen zo vertrouwde toonbeeld van gezondheid en vitaliteit, al verborg die ook een verleden van ziekte, operaties en ernstige rugproblemen waarover zelden iets naar buiten kwam.

Toen de eerste vlokken vielen, was het jonge presidentspaar uit hun huis in Georgetown tevoorschijn gekomen om een feestelijke avond te openen: Jack schitterend gekleed in rokkostuum en Jackie stralend mooi in een lange, witte galajurk van zijde, terwijl een lijfwacht van de geheime dienst een paraplu boven hun hoofd hield. Twee charismatische figuren gevangen in het licht van honderden flitslampen, die voor miljoenen Amerikanen het nieuwe decennium en de toekomst vertegenwoordigden. Toen het paar aankwam bij Constitution Hall voor een concert, zat het halve National Symphony Orchestra ergens vast in de sneeuw, maar het presidentspaar leek het niet erg te vinden en babbelde ongedwongen met de andere gasten totdat de musici waren gearriveerd. Toen dat voorbij was, een uur te laat, gingen ze door naar het gala van Frank Sinatra in

het National Guard Armory, waar niet alleen Sinatra maar ook Ella Fitzgerald, Nat King Cole, Gene Kelly en talloze andere sterren optraden in wat de pers het schitterendste feest in de geschiedenis van de inauguraties noemde. Het gala moest de helft van de kosten van 3 miljoen dollar compenseren die de Democratische Partij tijdens de presidentscampagne had gemaakt. Sommige gasten hadden 10.000 dollar betaald voor een kaartje, maar door het weer waren veel mensen niet komen opdagen. Een van de correspondenten in het Witte Huis, Hugh Sidey van *Time*, schreef dat het een optreden was 'waar geen einde aan kwam', iets wat Jackie Kennedy misschien stiekem ook wel vond. Ze was om halftwee 's nachts naar huis gegaan om een paar uur te slapen, maar haar man hield het met zijn oogverblindende glimlach tot het einde toe vol. Daarna waagde hij zich tijdens een van de ergste sneeuwstormen in de geschiedenis van de stad naar een ander feest, dat van zijn vader Joe Kennedy, in een populair nieuw restaurant in de stad. Hij was om halfvier 's morgens thuis. Pas om vier uur, terwijl de vlammenwerpers de sneeuw van de bomen op Pennsylvania Avenue lieten smelten en geheim agenten de deksels van de putten op straat aan het dichtlassen waren om te voorkomen dat sluipschutters zich erin zouden verschansen, sliep hij. En dan moest hij nog de ambtseed, zijn toespraak, de parade en 's avonds nog eens vijf inaugurele bals zien door te komen.

Minder dan 150 kilometer van de hoofdstad, op dezelfde avond dat het echtpaar Kennedy de deur uitging om de eerste sneeuwvlokken te trotseren, zaten zeven mensen in Langley in Virginia te wachten in een klaslokaal in het researchcentrum van NASA. Het centrum hoorde bij een testlocatie voor de lucht- en ruimtevaart die zich uitstreckte over enkele tientallen hectaren aan de zuidoostelijke rand van het schiereiland Virginia, vlak bij Newport News. Sinds de oprichting in 1917 als veldstation van NACA – de nationale adviescommissie voor de luchtvaart – was het uitgegroeid tot een doolhof van hangars, werkplaatsen, windtunnels, technische

bureaus en laboratoria waar sommige van de meest geavanceerde vliegende toestellen die ooit waren ontworpen onder alle mogelijke omstandigheden werden getest, en daarbij soms opzettelijk werden vernield. Langley was het testterrein voor de luchtvaart. Tussen de wildgroei aan gebouwen waren de baanbrekendste innovaties op dat gebied te vinden.

En niet alleen luchtvaartinnovaties. Toen het nieuwe ruimteagentschap NASA in 1958 NACA verving, nam het ook een aantal van Langleys locaties over. In een daarvan, Building 60, een onopvallend twee verdiepingen hoog gebouw van rode baksteen dat op een keurig gemaaid grasveld stond, zaten aan het begin van de avond, net toen de sneeuw begon te vallen, zeven mannen te wachten.²

Ze zaten als een klas schooljongens achter hun metalen tafeltjes, maar ze waren allemaal in de dertig. De meesten droegen een polo van het merk Ban-Lon en ze waren fysiek allemaal in topconditie. Het Amerikaanse volk kende hun gezichten al uit *Life*, een van de meest gelezen weekbladen van het land, waarmee ze ook een exclusief en zeer lucratief contract hadden.³ De lezers wisten – of dachten te weten, want de minpuntjes werden weggepoetst – inmiddels alles over hen: hun hobby's, hun gezin, hun levensverhaal, hun vorige carrière als testpiloot in het leger, hun angsten en dromen, de auto waarin ze reden en de kleding die hun tot in de puntjes verzorgde vrouw graag droeg. Zodra de mannen op 9 april 1959 tijdens een drukke persconferentie op het hoofdkwartier van NASA in Washington het wereldtoneel hadden betreden, waren ze beroemd, om de eenvoudige reden dat deze mannen waren gekozen om de eerste astronauten van Amerika te worden. Ze werden de Mercury Seven genoemd, naar het bemande ruimteprogramma Project Mercury. Ze waren allemaal vrijwilligers en begin 1959 na een meedogenloos medisch en psychologisch testprogramma gekozen uit honderden geschikte testvliegers. Volgens de pers, en misschien wel in werkelijkheid, waren ze de zeven dapperste en beste piloten van het land. Ze wilden niet alleen vliegen, ze waren ook bereid om daar

in die onbekende ruimte te sterven voor hun land. Ze waren de gladiatoren van Amerika in naam van de vrijheid. Geen wonder dat bijna elke Amerikaan op zijn of haar beurt diep van hen onder de indruk was.

Die persconferentie was nu eenentwintig maanden geleden en ondanks het intensieve en veeleisende trainingsprogramma was geen van de zeven mannen ook maar in de buurt van de ruimte geweest. De voorlopige data werden steeds weer verschoven. De nieuwste datum in maart hing af van de testvlucht met de chimpansee die eind januari was gepland, over een kleine twee weken. Alleen als die slaagde, was een van de zeven mannen in het klaslokaal aan de beurt.

Ze beseften allemaal donders goed dat de Sovjets ook van plan waren een man de ruimte in te sturen – en snel ook –, zelfs al had de Sovjet-Unie niets *officieel* bevestigd over dat plan of over een Russische astronaut in opleiding zoals zijzelf, of over überhaupt iets concreets over dit onderwerp. Maar toch wist iedereen het. En om ervoor te zorgen dat niemand het vergat, gaf de Russische pers vaak ondubbelzinnige aanwijzingen, vooral na zo'n fantastisch succes als de ruimtevlucht van Belka en Strelka afgelopen augustus. 'KOSMONAUT BEREIDT ZICH VOOR OM TE GAAN REIZEN'⁴ kopte een Russische krant daarna en het mateloos populaire geïllustreerde tijdschrift *Ogonjok*, een soort Russische versie van *Life*, was dolenthousiast: 'RUIMTE, ER KOMT EEN MAN UIT DE SOVJET-UNIE OP BEZOEK'. Maar de journalisten van *Ogonjok* schreven niet zoals *Life* wie die Rus was of in wat voor auto hij reed, of dat hij zelfs maar bestond. Dat was allemaal onbekend.

En toch was een bemande Sovjet-ruimtevlucht op korte termijn niet meer tegen te houden. De reis van Belka en Strelka was nu vijf maanden geleden. Intussen zaten de Amerikanen nog steeds te wachten tot hun chimpansee de lucht inging. Belka en Strelka hadden achttien banen om de Aarde gemaakt. De Russische bemande ruimtevlucht zou natuurlijk ook orbitaal zijn, terwijl die van de Amerikanen in eerste instantie alleen kort en suborbitaal kon zijn.

Om een man in een baan om de Aarde te slingeren, waren grote, krachtige raketten nodig. De Sovjets hadden die al, maar de Amerikanen waren nog bezig om ze te ontwikkelen. Hoe en waarom deze verontrustende disbalans was ontstaan, kwam vaak ter sprake in hoofdartikelen in de Amerikaanse kranten en in hoorzittingen van het Congres, maar in de praktijk betekende het dat de eerste Amerikaanse astronauten, net als de eerste Amerikaanse chimpansee, alleen maar in staat waren tot een eenvoudigere ballistische vlucht en maar een paar minuten vlak boven de dampkring in de ruimte konden blijven voordat de zwaartekracht de capsule terug naar de Aarde zou sleuren. De baan zou lijken op die van een artilleriegranaat, maar dan met een chimpansee of mens erin. Maar al was dit suborbitale reisje technologisch gezien minder indrukwekkend dan met zo'n 28.000 kilometer per uur een rondje om de hele Aarde maken, het was toch heel wat waard. Voor het Amerikaanse volk en de media was de ruimte gewoon nog steeds de ruimte, of iemand daar nu een paar minuten of een paar uur bleef – en het enige wat ertoe deed was wie er *het eerst* aankwam, en het liefst zonder daarbij om het leven te komen.

Voor de zeven astronauten in de dop speelde er misschien nog een prangender kwestie, namelijk wie van hén er het eerst zou komen. Net als het grootste deel van het land waren ze teleurgesteld dat het programma steeds weer vertraging opliep, maar ze begrepen ook dat er geen handboek bestond voor zo'n omvangrijke en ambitieuze missie; dat boek werd al doende geschreven en herschreven. Als testpiloten begrepen ze dat de vertraging vaak noodzakelijk was, niet in de laatste plaats vanwege de praktische overweging dat hun leven op het spel stond als de boel daarboven misging. Niemand wilde sterven, maar dat nam niet weg dat ze allemaal graag als eerste wilden gaan.

Tot nu toe had niemand gehoord wie de eer te beurt zou vallen, maar de favoriet van de pers was John Glenn, een oud-marinepiloot die in de Tweede Wereldoorlog negenenvijftig missies had gevlogen, in de Koreaanse oorlog drie communistische toestellen had neerge-

haald, vijf keer een Distinguished Flying Cross wegens moed had gekregen, in 1957 het wereldrecord voor de snelste straaljagervlucht boven het vaste land van de Verenigde Staten had gevestigd en een paar keer als kandidaat had meegedaan aan *Name That Tune*, de immens populaire tv-show op CBS; in zijn uniform, met een brede glimlach en een borst vol medailles. Iedereen vond het prachtig dat Glenn ‘Ol’ Magnet Ass^{*} werd genoemd vanwege de keren dat zijn gevechtstoestel kapot was geschoten door vijandelijk vuur. Alles bij elkaar had hij een indrukwekkend cv. En met zijn brede, grijzende gezicht vol sproeten, zijn geregelde bezoeken aan de presbyteriaanse kerk, de lessen die hij gaf op de zondagsschool en zijn krachtig beleiden familiewaarden, zag en klonk Glenn niet alleen als een typisch Amerikaanse astronaut, maar als de éérste typisch Amerikaanse astronaut. Hij dacht daar zelf ook zo over. ‘Iemand die niet de eerste wil zijn,’ zei hij een keer stellig, ‘hoort niet thuis in dit programma.’⁵

Vermoedelijke tweede was Alan Shepard, een zevendertigjarige oud-marinepiloot die nooit in een oorlog had gevochten – bij Glenn vergeleken misschien een gevoelig punt –, maar die op de opleiding tot testpiloot op Patuxent River, de vliegbasis van de marine in Maryland, een paar van de lastigste straaljagers had gevlogen: snelle, vijandige toestellen met namen als Banshee, Demon of Panther, waarin je ‘de angst voorbij was’. Een van de vele specialismen van Shepard was ’s nachts bij zeer ruwe zee landen op een vliegdekschip, zo ongeveer het gevaarlijkste onderdeel van het vliegen, en hij had zichzelf aangeleerd om van een hoogte van 12 kilometer zonder werkende motor een straaljager te landen. Hij was een geniale piloot en had een keer voor de grap een looping uitgevoerd onder de bogen van de Chesapeake Bay Bridge door, een stunt die hem bijna zijn carrière had gekost. Een keer was hij met hoge snelheid rolbewegingen aan het maken in zo’n gevaarlijke Banshee toen beide brand-

* Engels voor ‘ouwe magneet’.

stoftanks van de vleugels afbraken, maar Shepard slaagde er toch in om het toestel veilig naar Patuxent te brengen. Zijn vaardigheden als piloot waren legendarisch, net als zijn onverstoorbareheid als zijn toestellen ineens stuurloos werden. ‘Hij kon alles vliegen,’ zei een collega.⁶

Shepard stak zijn ambities als astronaut niet onder stoelen of banken: ‘Ik wil de eerste zijn omdat ik de eerste wil zijn,’ zei hij tegen een journalist en hij was absoluut slim, misschien wel de slimste van de zeven mannen.⁷ Hij had onmiskenbaar leiderschapskwaliteiten en was bovendien op technisch gebied buitengewoon analytisch. Behalve van met grote snelheden en soms ondersteboven de snelste straaljagers vliegen, hield Shepard ook van waterskiën, golf en heel snelle auto’s – en sommigen zeiden ook dat hij een rokkenjager was. Hij had brutale blauwe ogen en een brede, ondeugende glimlach die veel vrouwen onweerstaanbaar vonden; een gezicht dat volgens een artikel in *Life* niet knap was, maar wel heel karakteristiek en nog steeds jongensachtig, ondanks zijn v-vormige haarlijn. Toch waren mensen soms op hun hoede voor hem. Hij was gezellig en grappig, maar soms verdween die brede glimlach ineens en deed hij afgemeten en afstandelijk – een ‘koele kikker’ volgens *Life*.⁸ Een van zijn bijnamen was de ‘Ijzige Commandant’.⁹ ‘Ik ben nooit zo dol geweest op mezelf als onderwerp,’ zei hij in datzelfde artikel en daarmee voorkwam hij diepgaande vragen over zijn persoonlijkheid. Sommigen, zoals de latere Apollo-astronaut Gene Cernan, lukte het om ‘door die muur heen te breken’ en ‘toen besefte ik wat voor een geweldige man hij eigenlijk was’. John Glenn deelde die mening niet. Shepard en Glenn waren geen dikke vrienden.

Die twee waren de favorieten, maar wie van hen het eerst zou vliegen – als het al een van die twee was – wist niemand. Het zou ook dwaas zijn om de anderen buiten beschouwing te laten. Je had Leroy ‘Gordo’ Cooper, een boerenzoon uit Oklahoma, slank, knap en met zijn tweeëndertig jaar de jongste van de zeven. Hij was dol op Buck Rogers en bekende een keer dat zijn interesse in UFO’s een van de

redenen was dat hij astronaut wilde worden. Je had boerenzoon Donald 'Deke' Slayton uit Wisconsin, een stille man met een verveerd gezicht, ook een uitstekend testpiloot en een enthousiast jager; en Slaytons beste vriend en jachtmaatje Virgil 'Gus' Grissom, bekend om zijn zwijgzaamheid en de kleinste van de groep. Hij had honderd gevechtsmissies in Korea gevlogen en ook een Distinguished Flying Cross gekregen. Je had Walter 'Wally' Schirra, de grapjas van het stel, die graag streken uithaalde, net als Alan Shepard dol was op snelle auto's en als een van de weinigen van de Mercury Seven nog steeds een verstokt roker. En dan was er nog Malcolm Scott Carpenter, een voormalig marinepiloot. Dat hij was opgenomen in deze elitegroep van testpiloten was voor alle anderen een raadsel, want hij had voornamelijk langzame en saaie patrouillevliegtuigen met propellers gevlogen. Dat was erg genoeg, maar nog erger was Carpenters hobby: thuis, als een of andere hippie zittend op kussens gitaarspelen met zijn geliefde vrouw Rene, wat natuurlijk niet paste bij een rechtgeaarde, bekwame vlieger.

De ambitie spatte van deze zeven mannen af. Dat was ook de reden waarom ze in die kamer waren. En daarom waren ze naar de vliegopleiding gegaan. Afgezien van Carpenter, die niet zo'n lefgozer was, wilden ze bij de marine, de mariniers of de luchtmacht in de beste straaljagers vliegen die er bestonden en soms hun leven wagen in luchtduels. Het had hen er twee jaar eerder toe gebracht om te solliciteren naar deze nieuwe en onbeproefde baan als astronaut – letterlijk 'sterrenreizigers' – en te gaan vliegen in vreemde, spannende machines die in niets leken op de vliegtuigen die ze eerder hadden gevlogen, op plekken waar die vliegtuigen niet eens konden komen. Om diezelfde redenen wilden ze allemaal, en misschien wel het allerliefst, de Russen en elkaar verslaan en voor altijd de geschiedenis ingaan als *De Eerste*.

Vóór Kerstmis was de astronauten gevraagd om in een geheime stemming een van hen te nomineren voor die positie, maar de uitslag was niet bekendgemaakt. Vanaf half januari, met de chim-

pansevlucht ophanden, werd de kwestie nijpender. Toen, op de dag voor de inauguratie van president Kennedy, kregen de astronauten de opdracht om hun agenda leeg te maken en om vijf uur 's middags naar het klaslokaal te komen. Hun baas, Robert Gilruth, wilde hen spreken.

Sinds november 1958 was Gilruth hoofd van de Space Task Group in Langley, een werkgroep van NASA die was opgezet om Project Mercury uit te voeren. De baan was hem op het lijf geschreven: als een van de beste luchtvaarttechnici van het land had hij overal aan gewerkt, van Britse Spitfires tijdens de oorlog tot geavanceerde onbemande raketvliegtuigen in de jaren vijftig. Hij was halverwege de veertig, dus nog redelijke jong, een ware vernieuwer en vervuld van zijn nieuwe verantwoordelijkheid om een astronaut de ruimte in te brengen; en ondanks zijn bedrieglijk rustige uiterlijk kon hij resoluut en onverzettelijk zijn. Terwijl het buiten steeds heviger begon te sneeuwen, wachtten de astronauten in hun klaslokaal een kwartier lang op Gilruth. Normaal hadden ze met elkaar gekletst en elkaar een beetje geplaagd, maar nu zeiden ze amper iets. Na afloop herinnerden ze zich allemaal dat de spanning te snijden was. De anders altijd zo zwijgzame Grissom, die *Life* 'de kleine beer van een man' noemde,¹⁰ grapte: 'Als we nog langer wachten moet ik misschien wel een toespraak houden.'¹¹

Maar toen kwam Gilruth het lokaal binnen.

Hij liet er geen gras over groeien en sloot snel de deur. Hij zei tegen de astronauten dat 'dit de moeilijkste beslissing was die hij ooit had moeten nemen', en vertelde dat Alan Shepard de eerste vlucht zou maken. Gus Grissom zou als volgende gaan en John Glenn als derde. Glenn was ook de reserveastronaut voor Shepard en Grissom. De andere vier – Deke Slayton, Gordon Cooper, Scott Carpenter en Wally Schirra – zouden meegaan op latere vluchten. Gilruth gaf geen reden voor zijn keuzes en zou dat ook nooit doen. In elk geval zei hij er niets over tegen Shepard, al gaf hij later toe dat Shepards scherpe intellect een belangrijke factor was geweest. Voor

hij vertrok zei Gilruth dat zijn beslissing nog niet openbaar mocht worden gemaakt, omdat de pers zich dan op Shepard zou storten. De astronauten moesten het nieuws voorlopig voor zichzelf houden. Gilruth bedankte hen, wenste hun succes en verliet het lokaal.

Er was een verbijsterde stilte gevallen. Shepard vertelde later dat hij naar de vloer had gestaard en had geprobeerd zijn verrukking te verbergen terwijl Gilruth nog aan het praten was. Hij keek pas op toen Gilruth was verdwenen. Zes paar ogen keken naar hem. Toen kwam Glenn naar hem toe en schudde hem de hand. De anderen deden een voor een hetzelfde. Binnen enkele ogenblikken waren ze allemaal weg en was Shepard alleen achtergebleven in het lokaal.

Hij bleef niet lang. Toen het goed en wel tot hem doordrong wat er net was gebeurd, wist hij dat hij het zijn gezin moest vertellen, of Gilruth dat nu goedgevond of niet. Hij ging naar buiten en reed door de vallende sneeuw naar zijn huis in Virginia Beach. Toen hij de voordeur opende, sloeg zijn vrouw Louise haar armen om hem heen. Ze zag de brede grijns op zijn gezicht en toen wist ze het. 'Jij bent het geworden!' zei ze.¹² Al was ze misschien bang, ze zei er niets over tegen haar man. Daarvoor was ze al te lang getrouwd met een testpiloot. 'Dame,' zei Shepard, 'je mag het tegen niemand zeggen, maar je knuffelt de eerste mens in de ruimte.' Louise liet hem los en keek schalks de kamer rond. 'Wie heeft hier een Rus binnengelaten?' vroeg ze. Haar woorden waren bedoeld als grap, maar ze waren dichter bij de waarheid dan zij of haar man konden vermoeden.